

Szabó Tamás

Az RMDSZ külpolitikájának intézményesülése¹

Az 1989-es decemberi eseményeket követően, már a Romániai Magyar Demokrata Szövetséget (RMDSZ) létrehozó értelmiségi elitben megfogalmazódott az elképzelés, hogy a romániai magyar kisebbség képviselőjét el látó szervezetnek kapcsolatokat kell létesítenie Magyarországgal, továbbá képviselői és megfigyelői révén jelen kell lennie azokon a nemzetközi fórumokon, ahol a kisebbségi kérdés napirendre kerül.² Ennek az elképzelésnek – amellyel a Szövetség megfogalmazta első külpolitikai célkitűzéseit – több tényező állhatott a háttérében. Elsőként a román többséggel szembeni bizalmatlanság adott alapot a külkapcsolatok építésének szükségességére, főként Magyarországgal, majd a későbbiekben az integrációs szervezetekkel (ET, EBESZ, NATO, EU). Az anyaországtól és az integrációs szervezetektől a Szövetség többnyire azt várta, hogy európai szinten is megjelenjen az erdélyi magyarság ügye, továbbá, hogy a nemzetközi nyomásgyakorlás (euroszanálás) révén pozitív fejlemények következzenek be a román kisebbségpolitikában. Míg az első esetben jelentős fejleményekről beszélhetünk, addig a második esetben csak az integrációs szervezetek közvetítése folytán sikerül némi eredményt elérni. A másik szándék mögött, amely a romániai magyarság képviselőjének bekapcsolódását szorgalmazta az európai folyamatokba, az az elképzelés húzódott meg, hogy az RMDSZ európai segítséggel meghatározó szereplőjévé válhat Románia demokratizálódási folyama-

---

1 A tanulmány a Márton Áron Kutatói Szakkollégiumi Program keretében készült, annak készítése során az Emberi Erőforrások Minisztériuma és a Balassi Intézet ösztöndíjában részesültem. Köszönettel tartozom Bárdi Nándornak és Salat Leventének a kéziratához fűzött, építő jellegű megjegyzésekért.

2 A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Szándéknyilatkozata, 1990. január 13. In Bárdi Nándor – Éger György (szerk.): *Útkeresés és integráció. Határon túli magyar érdekvédelmi szervezetek dokumentumai 1989–2000*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 1999.

tának, az európai normák román jogrendbe való beépítésével pedig a többség-kisebbség viszonya is normalizálódhat.

A külkapcsolatok építése melletti harmadik érvet Kiss Tamás és szerzőtársai fogalmazzák meg egyik tanulmányukban. Az RMDSZ és választói közötti kapcsolat átalakulását vizsgálva jutnak arra a megállapításra, hogy a Szövetség ebben az időszakban konvencionális eszközökkel nem tudta befolyásolni a román törvényhozást, ami a kisebbségi jogok bővítését és elfogadását illeti, ennek következtében pedig a külpolitikai képviselőt jelent meg járható alternatívaként.³

A kérdés vizsgálata a nemzetközi kapcsolatok irodalmának szempontjából is fontos támpontokkal szolgálhat, ugyanis a hetvenes évektől kezdődően az államok mellett újabb szereplők jelentek meg a külpolitika szintjén: nem-kormányzati szervezetek, transznacionális vállalatok, agytrösztök, nemzetközi nem-kormányzati szervezetek, érdekvédelmi szervezetek és politikai pártok, amelyek új kihívások elé állították az állami szereplőket, és átforgalmazták az államközpontú külpolitikára vonatkozó feltételezéseket.⁴ Ennek ismeretében nem példanélküli, hogy az RMDSZ, átlépve a nemzetállami kereteket, a külpolitika szintjén kapcsolatokat épített ki azért, hogy (1) nemzetközi szinten is megjelenítse a kisebbségi kérdést és a román kisebbségpolitikával kapcsolatos aggályait; (2) Magyarország támogatásával a kétoldalú kapcsolatokat napirendjére tűzze a kisebbségi kérdést; (3) a nemzetközi szervezetek részvételével olyan koalíciót hozzon létre, amely fel tud lépni a magyar kisebbséget ért sérelmekkel szemben, és esetenként befolyásolhatja Románia kisebbségpolitikáját.

A dolgozat az RMDSZ külpolitikáját, külkapcsolatainak rendszerét kívánja áttekinteni a 90-es évek első felében, a Szövetség intézményesülésének időszakában.⁵ Arra a kérdésre keresem a választ, hogy az RMDSZ, át-

3 Kiss Tamás – Barna Gergő – Székely István Gergő: A társadalomépítéstől a klientúra-építésig. Az RMDSZ és a magyar választók közötti kapcsolódás átalakulása. *Magyar Kisebbség* 2013/2. 7–40.

4 Risse-Kappen, Thomas (ed.): *Bringing Transnational Relations Back In: Non-State Actors, Domestic Structures and International Institutions*. Cambridge Studies in International Relations 42, Cambridge – New York, Cambridge University Press, 1995; Carlsnaes, Walter – Risse-Kappen, Thomas – Simmons, Beth A. (eds.): *Handbook of international relations*. London, SAGE Publications, 2002; Kiss J. László: *Változó utak a külpolitika elméletében és elemzésében*. Osiris Kiadó, Budapest, 2009. 154–155.

5 Az RMDSZ intézményesülésének és konszolidációjának időszaka alatt az 1989-es megalakulása és az első kormányzati szerepvállalása (1996 december) közötti időszak értendő.

lépve a nemzetállami kereteket, milyen érdekérvényesítési lehetőségekkel és eszközökkel rendelkezik a külpolitika szintjén, és céljai elérése érdekében milyen megfontolásból alakít ki kapcsolatokat a nemzetközi szervezetekkel és nem-kormányzati szervezetekkel? Feltételezésem szerint az RMDSZ külpolitikai tevékenysége nem hozott alapvető változásokat a román kisebbségpolitikában, ugyanis a Szövetség csak néhány kivételes esetben tudta befolyásolni a nemzetközi közvéleményt és ennek nyomán pedig a román kormányzatot abban, hogy pozitív fejlemények következzenek be a kisebbségi jogok bővítését illetően.

Az RMDSZ külpolitikájának intézményesülése alatt azt a folyamatot értem, melynek során (1) az elvi szinten megjelenő külpolitikai célkitűzések a Szövetség programjának részévé válnak; (2) kialakult a külüggyel foglalkozó és a külpolitikáért felelős személyek szerepköre és státusa, amely az intézményes struktúrákban is tükröződött (a szövetségi elnök külpolitikai tanácsadója, Külpolitikai Tanácsadó Testület). Az intézményesülés folyamata alapvető változásokat hozott a Szövetség ügyintézésében is: a külföldi állami és nem állami szereplőkkel folytatott alkalmi találkozókat felváltják a rendszeres egyeztetések, és szakértői-tájékoztató anyagok készültek, amelyek a nemzetközi közvélemény figyelmét igyekeztek felhívni a romániai magyarság helyzetére, a romániai kisebbségpolitika visszasságaira.

A tanulmány két nagyobb szerkezeti egységre tagolódik. Az első részben a nemzetközi kapcsolatok szakirodalmában megjelenő transznacionális szereplőkkel kapcsolatos irodalmat mutatom be, majd az RMDSZ kapcsolatrendszerének elméleti megalapozására teszek kísérletet. A dolgozat második részében az RMDSZ külpolitikáját tekintem át az intézményesülés időszakában, amely tulajdonképpen magában foglalja az Szövetség külpolitikai érdekérvényesítésének az időszakát is: a külpolitika szintjén ez a korszak volt a legintenzívebb és legeredményesebb periódus az RMDSZ történetében.

1. Transznacionális politika

A nemzetközi kapcsolatok és a külpolitika elemzésének szakirodalmában ritkán kerülnek a vizsgálat fókuszába politikai pártok, nem beszélve az etnikai pártokról.⁶ E témában többnyire olyan munkákkal találkozunk,

---

6 A kézikönyvnek tekinthető *The Oxford Handbook of International Relations* 2008-as kiadása, vagy a Sage kiadó gondozásában megjelenő *Handbook of International Relations* sem tesz említést a pártok külkapcsolatairól.

amelyek a pártverseny és a külpolitika közötti összefüggéseket tárják fel,⁷ továbbá a politikai pártok befolyását, a kormány külpolitikájára gyakorolt hatásait írják le.⁸ A pártok külkapcsolataiban az európai integráció folyamata is jelentős változásokat hozott. Az Európai Parlamentben jelen levő pártcsaládok a képviselők és a nemzeti pártok együttműködésének újabb dimenzióját nyitották meg nemzeti hovatartozásra való tekintet nélkül. A politikai pártok szövetségének legfelső, nemzetközi szintjét az internacionálék alkotják, amelyek a különböző irányultságú – szocialista, liberális, kereszténydemokrata, centrista-demokrata és zöld – pártok fórumaként fejtik ki tevékenységüket.⁹

A szakirodalom másik, az elemzésünk szempontjából releváns része a politika transznacionalizációját írja le. A transznacionális politika azt a globális folyamatot értelmezi, amelyben az államok mellett az új, ún. transznacionális szereplők interakciói a külpolitika szintjén egyre nagyobb jelentőséggel bírnak; befolyás-növekedésük és az államok bel- és külpolitikájára gyakorolt hatásuk a hatvanas évek végétől új kutatási irányokat nyitott a nemzetközi kapcsolatok és a külpolitikai döntéshozatal vizsgálatában. A transznacionális politika tehát az új szereplők (a politikai pártok, nemzetközi szervezetek, társadalmi hálózatok, nem-kormányzati szervezetek, agytrösztök) határokat átlépő érdekérvényesítési tevékenységét jelöli,¹⁰ és azt vizsgálja, hogy a transznacionális szereplők interakciói milyen mértékben befolyásolják az államok bel- és külpolitikai magatartását.

Annak hátterében, hogy mi állhatott e szakmai érdeklődés mögött, többféle magyarázat adható: elsőként a hatvanas évek gazdasági fellendülése és a határokon átnyúló, az üzleti kapcsolatokat lehetővé tevő kommunikáció fejlődése, az együttműködési lehetőségek kelet és nyugat között, továbbá a nemzetközi szereplők pluralizálódása¹¹ és a közöttük kialakuló

---

7 Winslett, Gary: Party Competition as a Driver of Foreign Policy. *The Josef Korbel Journal of Advanced International Studies*. Summer 2012, No. 4., 127–153.

8 Paterson, William E.: Political Parties and the Making of Foreign Policy: The Case of the Federal Republic. *Review of International Studies*. 1981. Vol. 7, No. 4, 227–235. Onuki, Janina – Ribeiro, Pedro Feliú – Oliveira, Amâncio Jorge de: Political parties, foreign policy and ideology: Argentina and Chile in comparative perspective. *Brazilian Political Science Review* (Online). 2009/4.

9 Hällhag, Roger: Political Party Internationals as Guardians of Democracy–Their Untapped Potential. *Internationale Politik und Gesellschaft*. 2008/1. 100–115.

10 Kiss J.: i. m. 54. és 152.

11 Uo. 111.

együttműködések alapján véve kérdőjelezték meg az államközpontú külpolitikáról alkotott elképzeléseket.

A fentebb megnevezett változásokra alapozva nem maradt el a kutatók reakciója sem.¹² Elsőként Karl Kaiser hívja fel a figyelmet arra, hogy a nemzetközi politikában egyre több olyan folyamat és esemény érhető tetten, amely nem magyarázható a hagyományos államközi és államközpontú modellekben,¹³ majd két évre rá az *International Organization* folyóirat egy teljes számot szentel a transznacionális kapcsolatoknak.¹⁴ A szám szerkesztőinek meghatározása szerint a transznacionális kapcsolatok a transznacionális szereplők tevékenységét foglalja magában, transznacionális pedig az a határon átnyúló állandó kapcsolat, amelyben az egyik résztvevő nem állami szereplő.¹⁵ A folyóiratban megjelenő tanulmányokban, illetve a későbbi, a transznacionális kapcsolatokról szóló irodalomban¹⁶ többnyire két közös vezérfonalat lehet végigkövetni. Az első feltételezés a nemzetközi kapcsolatokban uralkodó tételt igyekezett megkérdőjelezni, miszerint nem az államok az egyedüli meghatározói a világpolitikának, mellettük a transznacionális szereplők is egyre nagyobb jelentőséggel bírnak. A második irányvonal arra vonatkozott, hogy a transznacionális szereplők térnyerése következtében az államok vagy az új szereplők befolyása érvényesül-e a jövőben a nemzetközi politikában. Az előbbieken már idézett *International Organization* szám bevezetőjében Nye és Keohane az államközpontú és transznacionális kapcsolatok dinamikáját a következő ábrával szemlélteti:

---

12 Risse-Kappen áttekintő történetét adja a transznacionális kapcsolatok történetének. Lásd bővebben: Risse-Kappen, Thomas: *Transnational Actors and World Politics*. In Carlsnaes-Risse-Kappen-Simmons (eds.): *Handbook...* Id. kiad. 335–360

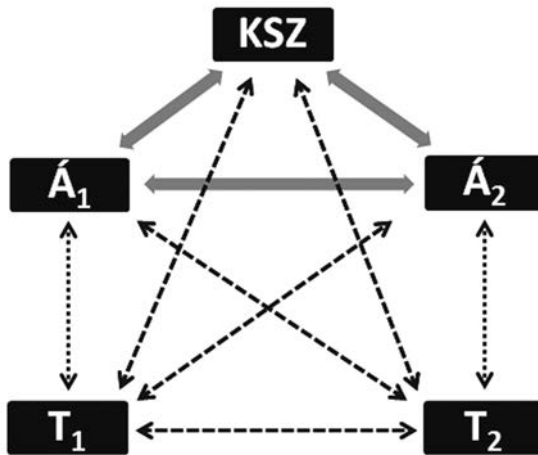
13 Kaiser, Karl: *Transnationale Politik. Zu einer Theorie der multinationalen Politik*. In Czempiel, Ernst-Otto (ed.), *Die anachronistische Souveränität. zum Verhältnis von Innen- und Außenpolitik*. Wiesbaden, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 1969. 80–82.

14 Nye Jr, Joseph S. – Keohane, Robert O.: *Transnational Relations and World Politics: An Introduction*. *International Organization*, 1971, Vol. 25, No. 3, 329–349.

15 Uo. 335.

16 Huntington, Samuel P.: *Transnational Organizations in World Politics*. *World Politics* 1973. Vol. 25, 3. 333–368.

1. ábra. Államközpontú (hagyományos) és transznacionális kapcsolatrendszerek

Forrás: Nye-Keohane i. m. 334.

- ◄————► Hagyományos államközpontú kapcsolatok
- ◄.....► Belpolitika
- ◄-----► Transznacionális kapcsolatok

Az ábrán látható államközpontú kapcsolatrendszerek az állam (Á) és a kormányközi szervezetek (KSZ) között jönnek létre, és nincs alapvető kapcsolat a társadalom (T) és a kormányközi szervezetek, illetve más államok és társadalmak között. Ezzel szemben a transznacionális kapcsolatrendszerek kilépnek ebből a keretből, és kapcsolataik hálózatszerűen összekötik az állami, nem állami és kormányközi szervezeteket, ezzel pedig létrejön az állami és nem állami szereplők közötti transznacionális kapcsolatok egyre növekvő rendszere.¹⁷

Összefoglalva megállapítható, hogy a transznacionális kapcsolatok első hullámának irodalma a nemzetközi szervezetek növekvő szerepének felismerésével új kutatási irányokat nyitott, azonban a vita nem jutott tovább azon a felismerésen, hogy vajon az államközpontú (*state-dominated*) világ helyét mennyiben tudja felváltani és átvenni a társadalomközpontú (*society-centered*), a transznacionális kapcsolatokra épülő világ.

A nyolcvanas évek folyamán, a világpolitikában és a szakmai körökben bekövetkező változások következtében a transznacionális kapcsolatok újra

¹⁷ Néhány empirikus adat a transznacionális kapcsolatokról: 207 állami szereplő (*World Factbook*) mellett a világban 68 000 nemzetközi szervezet (*The Yearbook of International Organizations*) és 43 000 transznacionális vállalat (*Global Issue*) tevékenykedik a világban.

a figyelem középpontjába kerültek. Elsőként a kelet-nyugat szembenállás végével és a kommunista blokk felbomlásával az állami és nem állami szereplők egyre intenzívebb, határokat átívelő kapcsolatépítése indult meg. Egy másik, szakmai körökből érkező kihívás a nemzetközi kapcsolatokat uralkodó elméleteit kérdőjelezte meg: az Alexander Wendt által képviselt konstruktivista irányzat arra helyezte a hangsúlyt, hogy a nemzetközi politikában a társadalmi struktúráknak és normáknak, az identitásnak és végül, de nem utolsósorban a kultúrának is meghatározó szerepe van.¹⁸ A harmadik tényező a globalizáció irodalmához kapcsolható, amely valóságos új „iparágot” teremtett a társadalomtudományokban; a gazdasági szereplők mellett a non-profit szektor és a tudásalapú társadalmak (*epistemic communities*)¹⁹ szervezetei is megjelennek, mint új, transznacionális szereplők.

A kilencvenes évek fejleményeinek nagyon jó összefoglalóját adja a Thomas Risse-Kappen által szerkesztett *Bringing Transnational Relations Back In* című munka.²⁰ A kötet nemcsak azért jelentős, mert újradefiniálja a transznacionális kapcsolatokat, és igyekszik elméleti keretbe helyezni az eddigi vizsgálódásokat, hanem azért is, mert új kutatási kérdéseket fogalmaz meg a transznacionális kapcsolatokról szóló kutatására vonatkozóan. Szerinte a transznacionális kapcsolatokról szóló vita első részét idejekorán zárták le, és tévesnek bizonyult az a kérdésselvetés is, miszerint az államközpontú világot felváltja-e a nem állami szereplők által dominált világ. Risse-Kappen szerint sokkal eredményesebbnek bizonyult volna az a kérdésselvetés, hogy miként hatnak egymásra az állami és nem állami szereplők, interakcióikat milyen bel- és külpolitikai körülmények befolyásolhatják.²¹

---

18 Wendt, Alexander: *Social theory of international politics*. Cambridge Studies in International Relations 67, Cambridge-New York, Cambridge University Press, 1999.

19 Haas, Peter M.: Epistemic Communities and International Policy Coordination. *International Organization*. 1992, Vol. 46, No. 1., 1-35.

20 Risse-Kappen: i. m.

21 Uo. 5.

1. táblázat. *A transznacionális kapcsolatok két hulláma közötti különbségek*

	A 70-es évek transznacionális kapcsolatai	„Új” transznacionalizmus
A vizsgálat tárgyai	Főként gazdasági kérdések – transznacionális vállalatok, nemzetközi szervezetek	Tudásalapú közösségek, nemzetközi nem-kormányzati szervezetek, határon átnyúló társadalmi mozgalmak
Kutatási kérdés	Államközpontú vs. társadalomközpontú világ befolyásának érvényesülése	Állami és nem állami szereplők egymásra gyakorolt hatása
Elméleti irányzatok	Neorealista-neoliberális vita	Konstruktivizmus

Forrás: Saját szerkesztés Risse-Kappen i.m. 342. alapján.

Mielőtt rátérnék az RMDSZ-re vonatkozó elemzésre, szükségesnek érzem csoportosítani a transznacionális szervezeteket. A rendelkezésünkre álló szakirodalom alapján a transznacionális szervezeteket belső struktúrájuk, célkitűzéseik és motivációjuk, illetve tevékenységi köreik mentén az alábbi táblázatban rendszerezük.

2. táblázat: *Transznacionális szervezetek*

A csoportosítás alapja	A szervezetek/szereplők jellege	Példák
Struktúra	Formális szervezetek	Multinacionális vállalatok, nemzetközi nem-kormányzati szervezetek
	Hálózatok, egyének csoportosulása	Önkéntességen alapuló szervezetek, képviselői hálózatok (advocacy networks)
Célkitűzés és belső motiváció	Profitorientált (anyagi, materiális) célokért küzdő szervezetek	Multinacionális vállalatok
	Nem profitorientált szervezetek	Nemzetközi nem-kormányzati szervezetek, tudásalapú közösségek, kisebbségi és ellenzéki csoportok

Tevékenység	Territoriális szereplők	Az államot vagy az államhoz hasonló területi bázist használ fel céljaik elérésére: politikai-katonai szervezetek, állam nélküli nemzetek
		Állam alatti egységek (városok, régiók, szövetségi államok)
	Egy kérdésterület mögé szerveződő ideológiai-kulturális szereplők	Egyházak, internacionálék, emberi jogok védelmét hirdető szervezetek, politikai pártok, tudás-alapú közösségek
	Gazdasági szereplők	Multinacionális vállalatok, médiaóriások

Forrás: saját szerkesztés Risse-Kappen i.m. 336., Kiss J. i. m. 116–122 és Hill, Christopher: *The Changing Politics of Foreign Policy*. Palgrave-Macmillan, 2003, 195–203. alapján.

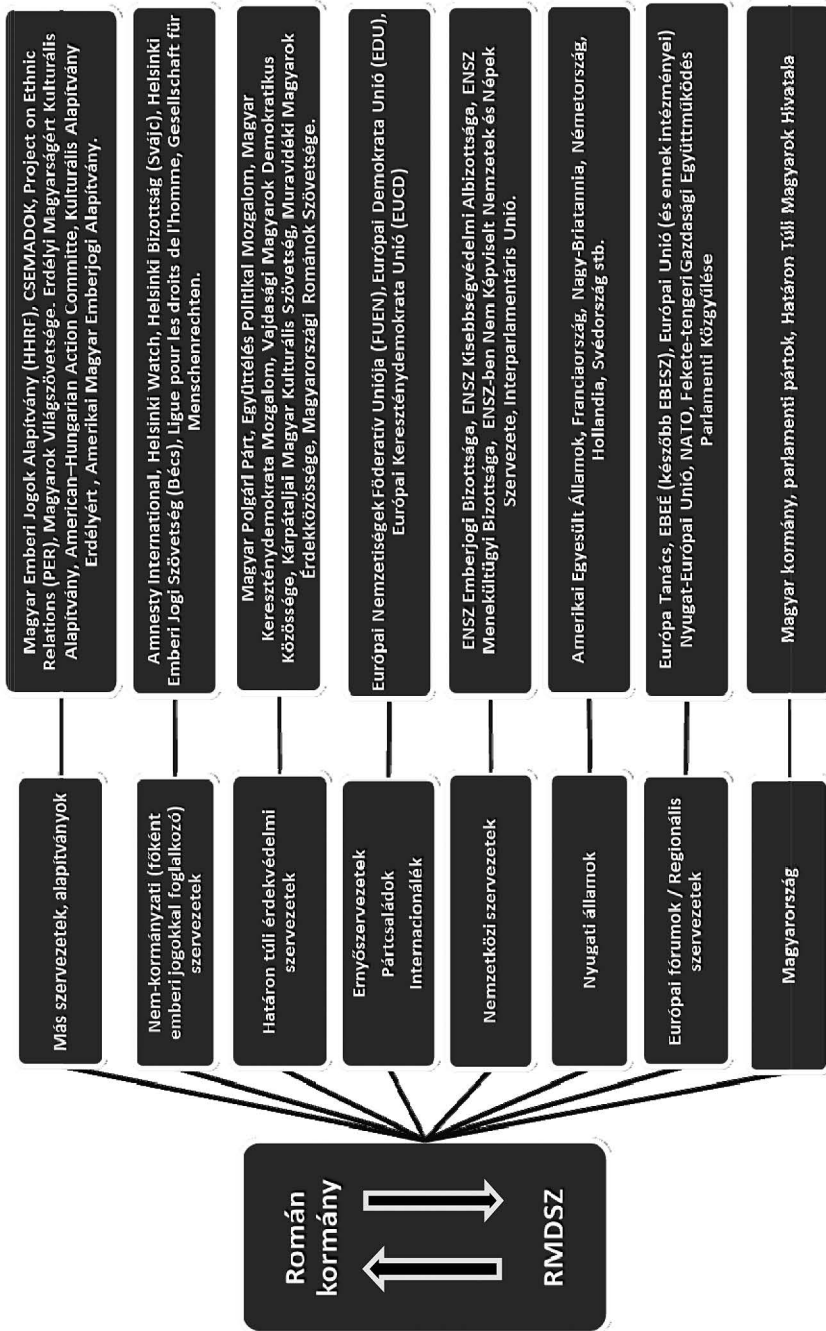
A szakirodalom alapján az RMDSZ transznacionális szereplőnek tekinthető, ugyanis (1) a kilencvenes évek első felében, a nemzetállami kereteket átlépve a külpolitika szintjén több állami és nem állami szereplővel alakított ki és tartott fenn kapcsolatokat, másrészt pedig (2) megfelel a transznacionális szereplőkre vonatkozó kritériumoknak is. A tipológia alapján a Szövetség belső struktúráját tekintve formális (pártokra jellemző struktúra), célkitűzéseiben immateriális, és tevékenységei mentén érdekvédelmi (ideológiai-kulturális) szervezet.

2. Az RMDSZ külkapcsolatai

A transznacionális politika jelensége mellett elemzésünk szempontjából fontosnak bizonyult feltárni és rendszerezni az RMDSZ külkapcsolatait. Erre már történt korábban egy kísérlet, azonban a Bíró által kidolgozott modell kiegészítésre szorult, ugyanis több olyan szervezetet beazonosítottam, amely nem szerepelt dolgozatában.²² Az RMDSZ külkapcsolatainak a rendszerét alapvetően olyan szereplők alkotják, amelyekkel a vizsgált időszakban a Szövetség intézményes kapcsolatokat létesített (beleértve a taggá válást is), továbbá parlamenti pártként – a román delegáció tagjaként – kapcsolatba került.

²² Bíró Anna-Mária: *The International Relations of the DAHR 1989–1996*. Berlin, *Berghof Occasional Paper* 5, 1996. 4.

2. ábra. Az RMDSZ külkapcsolatainak a rendszere

Forrás: Saját szerkesztés Bíró i. m. 4. alapján

Az első szintet a Brubaker által bevezetett triadikus viszony képezi, amely a nemzetiesítő állam, az anyaország és a kisebbség változó viszonyrendszerét állítja az elemzés fókuszába.²³ Az RMDSZ külkapcsolatainak rendszerében az anyaországgal való kapcsolatok kiemelt szereppel bírnak, és minőségükben is más típusúak, mint például a nyugati államokkal vagy a nemzetközi szervezetekkel fenntartott kapcsolatok. Elég, ha arra gondolunk, hogy a magyar állam milyen szerepet játszott a támogatáspolitikai és a kisebbségi magyar intézményrendszerek fenntartásában, hogyan támogatta az RMDSZ nemzetközi kapcsolatainak alakítását, milyen eszközökkel jeleltette meg a romániai magyar kisebbség helyzetét nemzetközi szinten, végül pedig mennyiben tudta az államközi viszonyokban a kisebbségi kérdést napirenden tartani.

A következő szintet a triadikus viszonyra ráépülő négyes viszonyrendszer (*quadratic nexus*) képezi, melyben az európai fórumok játszanak fontos szerepet.²⁴ A további kapcsolati szinteket a nyugati államok, nemzetközi szervezetek, ernyőszervezetek, európai pártcsaládok és a határon túli magyar érdekvédelmi szervezetek alkotják. A legfelső szinten a nem-kormányzati szervezetek – főként emberi jogokkal foglalkozó szervezetek, alapítványok, mint például az amerikai–magyar szervezetek – állnak, amelyekkel az RMDSZ a vizsgált időszakban kapcsolatokat alakított ki.

A dolgozat második részében az RMDSZ külpolitikai tevékenységét elemzem.²⁵ Első lépésben a rendelkezésre álló szakirodalom és forrásbázis

23 Brubaker, Rogers: National Minorities, Nationalizing States, and External National Homelands in the New Europe. *Daedalus*, 1994/124 (2), 107–132.

24 Smith, David J.: Framing the National Question in Central and Eastern Europe: A Quadratic Nexus? *The Global Review of Ethnopolitics*, September 2002, Vol. 2 no. 1. 3–16.

25 A romániai magyar politikatudományi irodalomban nem tartoznak az elemzés főáramába azok az munkák, amelyek a nemzetközi kapcsolatok vagy a külpolitika szempontjából világítanak meg az erdélyi magyarság szempontjából relevánsnak tűnő kérdéseket. Ez alól Salat Levente munkássága tekinthető kivételnek. Lásd erről: Toró Tibor – Szabó Tamás: A romániai magyar politikatudomány helyzete a 2002–2013-as periódusban – szakterületi szintézis. In Péntek János – Salat Levente – Szikszai Mária (szerk.): *Magyar tudományosság Romániában 2002–2013 között*. Ábel Kiadó, Kolozsvár, 2015, II. kötet, 335–388. Az RMDSZ külkapcsolatainak elemzésére egyetlen kísérlet történt, lásd Biró: i. m. Mindazonáltal az utóbbi 25 évben több olyan tanulmány is napvilágot látott, amelyben, ha nem is átfogó módon, de megjelenik az RMDSZ külpolitikájának valamely aspektusa, lásd: Bakk Miklós – Horváth Andor – Salat Levente: A 2000. év küszöbén. Politika és kisebbségi magyar társadalom Romániában. In Blénesi Éva – Mandel Kinga (szerk.): *Kisebbségek és kormánypolitika Közép-Európában (2002–2004)*. Gondolat – MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató

alapján korszakolom a Szövetség (1989–1996 közötti időszakban folytatott) külpolitikáját.²⁶ Második lépésben az egyes időszakok külpolitikai tevékenységének értékelését végzem el. Azt vizsgálom, hogy (1) az adott időszakban a programok és döntéshozatal szintjén (SZKT) milyen külpolitikai célok fogalmazódtak meg; (2) milyen szervezetekkel létesültek kapcsolatok; (3) melyek voltak a legfontosabb „ügyek” a külpolitika napirendjén, ezek megjelenítésében pedig milyen eredményeket ért el a Szövetség.

3. Az RMDSZ külpolitikája

Mielőtt rátérnénk az RMDSZ külkapcsolatainak korszakolására és külpolitikájának elemzésére, szükségesnek érzem röviden vázolni a külkapcsolatok kialakulásának előzményeit, amelyeknek dolgozatunk szempontjából több összefüggését érdemes kiemelni. Elsőként a rendszerváltás előtti, erdélyi magyar értelmiségi mozgalmak írták le Románia kisebbségekkel szemben tanúsított, elnyomó bánásmódját. Az értelmiségi másként gondolkodásnak két egymást követő időszaka különíthető el, amelynek visszhangja külföldre is eljutott: míg a hetvenes években pártfunkcionáriusok igyekeztek beadványaikkal felhívni a magyar kisebbség helyzetére a figyelmet (Takács Lajos, Király Károly), addig 1981 és 1982 között az *Ellenpontok*, majd az 1988-ban megjelent *Kiáltó Szó* az ellenállás határozottabb formáját tük-

---

Intézet, Budapest, 2004, 125–147.; Bakk Miklós – Horváth Andor – Salat Levente: Az RMDSZ 2003-ban. Útkeresés integrációs határpontokon. In Blénesi–Mandel: i. m. 148–165.; Bakk Miklós: Az RMDSZ, mint a romániai magyarság önmeghatározási kísérlete 1989 után. *Regio*, 1999. 2. sz., 81–116.; Bárdi–Éger: i. m.; Kántor Zoltán – Bárdi Nándor: Az RMDSZ a romániai kormányban 1996–2000. *Regio*, 2000. 4. sz., 150–187.; Horváth István: Facilitating Conflict Transformation: Implementation of the Recommendations of the OSCE High Commissioner on National Minorities to Romania, 1993–2001. *CORE Working Paper 8*, 2002; Kiss Tamás – Barna Gergő – Székely István Gergő: A társadalomépítéstől a klientúra-építésig. Az RMDSZ és a magyar választók közötti kapcsolódás átalakulása. *Magyar Kisebbség*, 2013. 2. sz., 7–40.; Szabó Tamás: Magyarország, Románia és az RMDSZ kapcsolatrendszere az alapszerződés aláírásának időszakában (1992–1996). *Külügyi Szemle*, 2014. 4. sz., 77–108.

26 A korszakolást a következő dokumentumok és források alapján végeztem el: a Budapesti Külügyminisztérium titkos ügykezelésű (TÜK) iratai (1989–1995); a nemzetközi szervezetek dokumentumai, ajánlásai; RMDSZ Tájékoztató, RMDSZ Közlöny (1993–2015); Udvardi Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990–2009 (lásd <http://udvardy.adatbank.transindex.ro/>); Kuszálík Péter: Az RMDSZ tizenöt éve a sajtó tükrében (lásd <http://rmdszkronologia.adatbank.transindex.ro/>).

rözte.²⁷ Magyarországon a kommunista párt felső vezetésében a határon túli magyarság kérdésében bekövetkező szemléletváltás, illetve a falurombolás ellen szervezett demonstrációk arra késztették a budapesti külügyi vezetőket, hogy az erdélyi magyarság helyzetét nemzetközi szinten is megjelentítsék. Ennek többek között az egyik megnyilvánulása volt a Külügyi Intézet folyóiratának, a *Külpolitikának* az erdélyi magyarok helyzetét taglaló száma, amelyben a román nemzetpolitika mellett a falurendezési tervekről és a menekültek helyzetéről szóló kiadványát angolul is megjelentették, eljuttatva a legtöbb nyugat-európai és amerikai külképviseletre.²⁸

Nemzetközi szinten a Magyar Emberi Jogok Alapítvány (Hungarian Human Rights Foundation – HHRF) érdemel különös figyelmet, amely a hetvenes évek második felétől a kisebbségben élő magyarság elleni jogsértésekre irányította az amerikai és nemzetközi döntéshozók figyelmét.²⁹ Nem meglepő tehát, hogy a HHRF tájékoztatásának köszönhetően az Egyesült Államok nagy érdeklődést mutatott a romániai belpolitikai események, az emberi jogok és a kisebbségekkel kapcsolatos bánásmód iránt. A Külügyminisztérium 1989 februárjában többoldalas jelentést tesz közzé a romániai viszonyokról és a disszidensek helyzetéről,³⁰ majd májusban a Szenátus 53 tagja levélben fordul Bush elnökhöz, hogy a jelenlegi romániai helyzetre való tekintettel vizsgálja felül az Egyesült Államok és Románia viszonyát, beleértve a gazdasági kapcsolatokat.³¹ Ezeket az állapotokat nyomatékosítja az Amnesty International Romániáról szóló jelentése is.³²

---

27 Bíró: i. m. 4–5. és Tismăneanu, Vladimir – Dobrinu, Dorin – Vasile, Cristian (szerk.), *Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din Romania. Raport final*, București, Humanitas, 2007. 351–354.

28 *Külpolitika*. A magyar Külügyi Intézet elméleti és politikai folyóirata. XVI. évfolyam, 1989. 2. sz.

29 Hungarian Human Rights Foundation – HHRF (Magyar Emberi Jogok Alapítvány) hivatalos oldala. <http://www.hhrf.org/hhrf/index.php?oldal=37>. Utolsó megtekintés: 2015. május 29.

30 *Amerikai jelentés az emberi jogok helyzetéről*, 1989. február 13. Magyar Nemzeti Levéltár - Országos Levéltára (továbbiakban MNL OL), Külügyminisztérium TÜK iratok, XIX-J-1-J, tételszám 128-148, 74 D, 1031/2, 1-10.

31 A levél aláírói között ott találjuk Joe Biden jelenlegi alelnököt és John McCain szenátort, volt elnökjelöltet. *Amerikai szenátorok levele Bush elnökhöz Romániával szembeni amerikai magatartással kapcsolatban*, 1989. május 4. MNL OL, Külügyminisztérium TÜK iratok, XIX-J-1-J, tételszám 128-148, 74 D, 1031/9, 1-5.

32 *Amerikai jelentés az emberi jogok helyzetéről*, 1989. február 13. MNL OL, Külügyminisztérium TÜK iratok, XIX-J-1-J, tételszám 128-148, 74 D, 1031/2.

Az emberi és kisebbségi jogokkal kapcsolatos élénk nyugati érdeklődés tovább fokozódott a rendszerváltás időszakában: a nyugati közvélemény, beleértve a legtöbb nemzetközi szervezetet, figyelemmel kísérte a forradalom kimenetelét, az ország vezetését ideiglenesen ellátó Nemzeti Megmentési Front megszervezését, és végül, december 25-én az RMDSZ megalakulását.³³

3.1. A kinyilvánított külpolitika időszaka

Az RMDSZ külkapcsolatainak építésében az első periódus a Szövetség megalakulása és a marosvásárhelyi események között eltelt szűk három hónapra tehető. Ebben az időszakban a Szövetség megfogalmazza azokat a célkitűzéseit, amelyeket a külpolitika szintjén irányadónak tartott.³⁴ Az RMDSZ Intéző Bizottsága december 25-én elsőként a Magyarországhoz fűződő kapcsolatok fenntartása mellett foglalt állást, természetesnek és méltányosnak tartva azt, hogy „fenntarthassa és ápolhassa kapcsolatait a magyar nemzet más részeivel”.³⁵ A külpolitikai prioritások kifejtésére nem kellett sokat várni: az RMDSZ első programjának tartott szándéknyilatkozat a Szövetség intézményes kapcsolatait fejezetének több pontjában is fellelhetőek a külpolitikai programpontok. Újra állást foglaltak amellett, hogy a szövetség létesítsen kapcsolatokat a magyarországi és környező országokban működő szervezetekkel, amelyek elősegítik a szövetség működését és bekapcsolják az egyetemes magyar kultúra áramkörébe.³⁶ Az intézményes kapcsolatokra vonatkozó további pontok tartalma a következő: a Szövetség elkötelezi magát a helsinki folyamatban való részvétel mellett (4. pont); kijelenti, hogy képviselteti magát, vagy megfigyelői útján jelen lesz a nemzetközi fórumok rendezvényein, ahol a kisebbségi jogokról tárgyalnak (5. pont); végül pedig mindent megtesznek annak érdekében, hogy a Romániában élő kisebbségek aktív szerepet töltsenek be a környező országokkal folytatott jószomszédi viszony megszilárdításában (6. pont).³⁷

33 *A Romániai Magyar Szó* (továbbiakban RMSZ) első öt számában több olyan cikk és hír jelenik meg, amelyben a nyugati közvélemény üdvözli a romániai rendszerváltás folyamatát.

34 A kinyilvánított külpolitika kifejezés arra utal, hogy az RMDSZ külpolitikai céljai nyilvánosságot kaptak, kiáltványok és nyilatkozatok formájában megjelentek, azonban formálisan ebben az időszakban az RMDSZ-nek csekély külpolitikai aktivitása van, néhány külföldi utazásról, illetve találkozóról van tudomásunk.

35 Részlet az RMDSZ Ideiglenes Intéző Bizottságának közleményéből, 1989. december 25. *RMSZ*, 1989. december 26. 3. szám, 1.

36 Az RMDSZ szándéknyilatkozata. *RMSZ*, 1990. január 18. 21. szám, 2.

37 RMDSZ szándéknyilatkozat, id. kiad. 2.

Ami a külpolitikai kapcsolatokat illeti, még december végén sor került Horn Gyula külügyminiszter bukaresti látogatására, ahol többek között találkozott Ion Iliescuval, a Nemzeti Megmentési Front elnökével és Petre Roman miniszterelnökkel is. A látogatás az RMDSZ szempontjából is kiemelt jelentőséggel bír, ugyanis a külügyminiszter tárgyalta Király Károllyal és Domokos Gézával. A *Romániai Magyar Szónak* (a továbbiakban *RMSZ*) adott interjúból és a hazatérés utáni sajtótájékoztatóból kiderül, hogy a felek közeledésének lényegi feltételét az képezi, ha Magyarország tiszteletben tartja Románia területi integritását és nemzeti szuverenitását, továbbá a magyar-román viszony rendezésének feltétele a romániai magyarok jogainak biztosítása.³⁸ Konkrét kérdésekről, mint a kolozsvári és a szegedi főkonzultások, illetve a két ország fővárosában a kulturális intézetek megnyitásáról, a kisebbségi oktatási hálózat bővítéséről, ennek magyar részről történő támogatásáról is született egyezés.³⁹

3.2. A külpolitikai intézményesülés időszaka

Az RMDSZ külpolitikájának intézményesülése a marosvásárhelyi eseményeket követően vette kezdetét.⁴⁰ Ekkorra az erdélyi magyar értelmiségi elit számára nyilvánvalóvá vált, hogy hiú ábrándnak bizonyult a NMF január eleji nyilatkozata – amelyben elismeri a kisebbségek kollektív jogait –, és a román politika az etnikai törésvonalak mentén polarizálódott, aminek a következményei a magyar-román kapcsolatokban és az államközi viszonyokban is érzékelhetővé váltak.⁴¹ A vásárhelyi események másik következ-

---

38 Horn Gyula magyar külügyminiszter nyilatkozata lapunk számára. *RMSZ*, 1989, Új sorozat, 8. szám, december 31, 1 és 3.; Dr. Horn Gyulának, Az MSZP elnöksége tagjának, a Magyar Köztársaság Külügyminiszterének Nyilatkozata romániai látogatása után. ****Magyar Külpolitikai Évkönyv*, 1989. Szerkesztette a Külügyminisztérium Dokumentációs Főosztálya. 330.

39 Uo. 331. Az RMDSZ Ideiglenes Intéző Bizottságának január 2-i közleményéből, Domokos Géza beszámolójából azt is megtudjuk, hogy Horn Gyula üdvözölte az RMDSZ megalakulását és „támogatja az RMDSZ kiáltványában megfogalmazott alapelveket és célokat.” *RMSZ*, 1990. január 5. 10. szám, 2.

40 A sors fintora, hogy az RMDSZ vezetőségének tagjai Budapesten, a magyar-román értelmiségi találkozón értesültek a marosvásárhelyi eseményekről. A Balázs Sándor, Cs. Gyimesi Éva, Domokos Géza, Kántor Lajos, Kányádi Sándor, Lányi Szabolcs, Markó Béla és Sylveszter Lajos által jegyzett nyilatkozatban kérik a román kormány azonnali közbelépését és a vétkes személyek felelősségre vonását. ****Húszéves az RMDSZ 1989–2009*. Kiadja az RMDSZ Elnöki Hivatala és az Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 2009. 395.

41 A nagyváradi kongresszus többek között arról is határoz, hogy az RMDSZ kilép a NMF-ből és az antikommunista Temesvári Nyilatkozathoz csatlakozik. Államközi

ménye az a felismerés, hogy az RMDSZ-nek nemzetközi szinten egyre hangsúlyosabban fel kell lépnie, mert a nyugati érdeklődés ellenére csak a Szövetség képes – magyarországi segítséggel – az erdélyi magyarság problémáit a különböző európai fórumokon és szervezeteknél megjeleníteni.

Az RMDSZ-t lejárató médiakampány, az alaptalan vádaskodások és a marosvásárhelyi események kivizsgálására kijelölt vizsgálóbizottság megalkulása közepette került sor az RMDSZ első kongresszusára Nagyváradon. A külügyminiszteri feljegyzésekből tudjuk, hogy Ion Iliescu ideiglenes államfő a kongresszust megelőzően többször kérte Domokos Gézát, hogy döntsenek a színhely változtatása mellett, mivel tartott az esetleges, Magyarország irányából érkező provokáció lehetőségétől.⁴² Nagyváradon a külpolitika és a külkapcsolatok jellegére vonatkozóan nem születik kongresszusi határozat, ellenben a kongresszuson elfogadott program megerősíti a szándéknyilatkozatban foglalt elveket, és további elemekkel egészíti ki: (1) kifejezi csatlakozási igényét a Magyarok Világszövetségéhez; (2) támogatja a testvértelepülések közötti együttműködést (falvak, városok, megyék); (3) mivel a kisebbségi kérdést nem tekinti belügynek, „fenntartja magának azt a jogot, hogy tájékoztassa a nemzetközi közvéleményt, a nemzetközi intézményeket a romániai magyarság helyzetéről.”⁴³

Azzal, hogy programszinten is megjelentek a fent bemutatott célkitűzések és a külkapcsolatok építésének a szükségessége, a Szövetségben elindult a külpolitika intézményesülésének folyamata. Noha belpolitikai téren egyre szűkült a Szövetség mozgásteré, a külpolitikai szintjén egyre több lehetőség adódott. Ekkor, 1990 folyamán nem beszélhetünk lényeges eredmé-

---

szinten a két ország viszonyának romlása tényként kezelhető, amely kormánynyilatkozatokban, továbbá Horn Gyula miniszterelnöknek a román-magyar értelmiségi találkozó budapesti eseményén elhangzott beszédéből is leszűrhető. *Magyar Külpolitikai Évkönyv*, id. kiad. 135–141.

42 *Szelektív külföldi részvétel az RMDSZ kongresszusán*, 1990. április 3. MNL OL, Külügyminisztérium TÜK iratok, XIX-J-1-J, tételszám 128-2, 65 D, 27/5. 1-2. Ezzel összefüggésben felvetődött kérdésként az is, hogy miért nem voltak a kongresszusnak külföldi meghívottai? A válaszra adható érvrendszer szintén egy külügyi dokumentumból vehető ki, amelyben Domokos Géza amellett érvel, hogy az RMDSZ politikai mozgásteré beszűkült, a hivatalos magyarországi személyiségeket azért nem hívták meg, hogy elkerüljék azoknak a feltételezéseknek még a látszatát is, miszerint a Szövetséget Magyarországról irányítanák. *Domokos Géza álláspontja az RMDSZ kongresszusán való külföldi részvételről*, 1990. április 11. MNL OL, Külügyminisztérium TÜK iratok, XIX-J-1-J, tételszám 128-27, 64 D, 27/6. 1.

43 Az RMDSZ I. Kongresszusán elfogadott program. Nagyvárad, 1990. április 21–22.

nyekről, azonban a külkapcsolatok kiépítésében kialakult az a két stratégia, amely több évig meghatározó maradt.

(1) Egyéni kapcsolatok alapján, főként a diaszpórában működő magyar szervezetek meghívására. Ennek a stratégiának a meghatározó alakja Tőkés László volt, akinek neve már a rendszerváltást megelőző időszakban sem volt ismeretlen a nyugat számára, nemzetközi elismertsége, kapcsolatrendszere és személyes imázsa nagyban segítette, hogy az erdélyi magyarság és az RMDSZ helyzetéről külföldön is beszámoljon,⁴⁴ felvállalva ezzel a kormányzat ellene folytatott lejárató kampányát és azokat a román követeléseket is, amelyek eljárás indítását kezdeményezték ellene. Külföldi útjainak nagy eredménye, hogy napirenden tartotta, és tájékoztatta a nemzetközi közvéleményt az erdélyi magyarság helyzetéről. Feltételezhető, hogy Tom Lantos szenátorral együtt szerepet játszott abban, hogy Washington többször is elhalasztotta és feltételekhez kötötte a Romániának nyújtandó legnagyobb kereskedelmi kedvezmény megadását.⁴⁵

(2) A másik stratégiát az európai fórumokon való jelenlét képezte, mivel a parlamenti küldöttségekben RMDSZ-es képviselők és szenátorok is helyet kaptak, ezzel pedig a Szövetség számára megnyílt a külpolitikai képviselet újabb, európai dimenziója.⁴⁶

Az RMDSZ külkapcsolatainak építésére irányuló első konkrét lépések 1991-ben történtek. Létrejön az ideiglenes jelleggel működő külpolitikai iroda, amely javaslatokat tett az Elnökségnek a külkapcsolatok építésére, januárban pedig az iroda együttműködést kezdeményezett a nyugat-európai kisebbségvédelmi szervezetekkel. A pozitív visszajelzésekre nem kellett sokáig várni, és visszaigazolódni látszott, hogy a külföldi utaknak, az alkalmi tárgyalásoknak van némi eredménye: az Európai Népcsoportok Föderatív

---

44 Nincs pontos kimutatásunk arról, hogy ebben az időszakban Tőkés László hány külföldi úton vett részt. A sajtóanyagok és más dokumentumok alapján megállapítható, hogy több alkalommal járt Magyarországon, két alkalommal az Egyesült Államokban, Dániában, Hollandiában, Svájcban, Olaszországban. Az RMDSZ vezetősége részéről Domokos Géza a magyar kormánnyal folytatott tárgyaláson és az EBEÉ párizsi csúcstalálkozóján vett részt; Verestóy Attila szenátor Budapestre, Markó Béla és Tokay György az Egyesült Államokba látogatott.

45 A hivatalos indoklásban a legnagyobb kedvezmény megadását a szabad választások megtartásához kötötték, de a kisebbségi jogok is befolyásolhatták a végleges döntés meghozatalát.

46 Európa Tanács: Frunda György, póttag: Borbély Imre; Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet: Tokay György, póttag: Szabó Károly; Európa Parlament: Borbély László, póttag: Bárányi Ferenc; Fekete-tengeri Unió: Kerekes Károly, póttag: Buchwald Péter.

Uniójának (FUEV) budapesti kongresszusán az RMDSZ a szervezet társult tagjává vált. A Szövetség második, májusban megtartott marosvásárhelyi kongresszusán elfogadott program nem hozott újat a külpolitikai célkitűzések terén, azonban intézményesítette Tőkés László püspök szerepét: a kongresszus külképviseleti joggal ruházta fel.⁴⁷

Az RMDSZ egyre intenzívebbé váló külpolitikai jelenléte a magyar kormánnyal folytatott viszony intézményesítését is előrevetítette. A november 8-án Budapestre utazó RMDSZ küldöttséget Antall József fogadta, ezzel pedig a hivatalos kapcsolatfelvétel is megtörtént a Szövetség és a magyar politikai vezetők között. A találkozó mögött azonban a magyar fél egy nagyon fontos szándéka állt: a kormány ki szeretne volna kérni a Szövetség véleményét kisebbségi kérdésekben a közelgő – január végén sorra kerülő – magyar–román alapszerződés tárgyalásainak első fordulója előtt, és olyan tárgyalási pozíciót akart kialakítani a román féllel szemben, amelyben a román küldöttség védekező és magyarázkodó pozícióba kerülhet.⁴⁸

A Szövetség Magyarországhoz való viszonyában a támogatáspolitikát és ennek a rendszerváltás után kialakult intézményrendszere kapott kitüntetett szerepet. A kezdeti elképzelés az volt, hogy az anyaország a kommunizmus időszaka alatt megszűnt vagy elsorvasztott romániai magyar intézmények újjáalakításában segít, „a kisebbségi társadalom majd fönntartja és működteti a kiépült rendszereket.”⁴⁹ Utóbb azonban kiderült, hogy a kisebbségi intézményrendszer fenntartása forrásigényes, a kisebbségi társadalom pedig anyaországi támogatás nélkül hosszabb távon nem tudja biztosítani a szükséges anyagi forrásokat. Ennek eredményeként intézményesült a támogatáspolitikát, illetve ennek alapítványi rendszere.⁵⁰

Az RMDSZ külpolitikai képviseletében 1993-ig nem beszélhetünk számottevő eredményekről. Két ügy érdemel különösebb figyelmet, aminek kapcsán az RMDSZ külpolitikai szerepvállalása a későbbiekben hangsú-

47 Tőkés László mellett mások is vállaltak külpolitikai feladatokat, ebben az időszakban külföldre utazott többek között Patrubány Miklós, Szilágyi Zsolt, András Imre (Hollandia), Béres András, Kolumbán Gábor (Magyarország), Pillich László (Prága).

48 Lásd erről Szabó: i. m.

49 Bárdi Nándor: A budapesti kormányzatok támogatáspolitikájáról. In uő.: *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete*. Kalligram Kiadó, Pozsony, 2004. 212.

50 Ebben az időszakban jön létre a Határon Túli Magyarok Titkársága, a későbbi HTMH, az Illyés Közalapítvány, a Kézfogás Alapítvány, a Teleki László Alapítvány, a Pro Professione Alapítvány. Lásd bővebben: Bárdi Nándor – Misovicz Tibor: *A kisebbségi magyar közösségek támogatásának politikája*. In Bitskey Botond (szerk.): *Határon túli magyarok a 21. században*. KEH, Budapest, 2010. 66–76.

lyossá válik: az egyik az alapszerződéssel kapcsolatos szerepvállalása, míg a másik Románia ET-tagságáról folytatott tárgyalásokban játszott szerepe. Az igazi kiugrási lehetőséget 1993 jelentette. Majdnem egyéves halasztás után – belpolitikai okoknak, továbbá a magyar diplomácia és az RMDSZ képviselőinek a nyugati közvéleményt folyamatosan tájékoztató tevékenységének köszönhetően – február 1-én került sor az ET – Románia társulási szerződés aláírására.⁵¹ A társult tagság eredményeként a román delegáció tagjai aktívan – a bizottságokban is – részt vehettek a Parlamenti Közgyűlés munkálataiban. E lehetőségeket kiaknázva nem kellett sokat várni az eredményekre, ugyanis Frunda György szenátor mint a román delegáció tagja felkészülve érkezett Strasbourgba, ahol az 1201-es számú ajánlás elfogadása és egy kisebbségi törvény kidolgozása mellett szólalt fel.⁵² Fellépésének több következményét érdemes kiemelni: (1) A belpolitika szintjén neki és az RMDSZ-nek szembe kellett néznie a delegáció több tagjától – köztük Adrian Păunescu-tól és Arian Mojiutól – érkező vádakkal, miszerint strasbourgi felszólalásával nem Románia érdekeit képviselte; (2) A külpolitika szintjén és az európai fórumok előtt nagyobb nyilvánosságot kapott az erdélyi magyarság helyzete. Egy olyan időszakban, amikor a román kormány tevékenysége arra irányult, hogy kevés vállalással váljon az ET teljes jogú tagjává, az RMDSZ-nek egyetlen stratégiai célkitűzése, lehetősége maradt: tájékoztatni és felhívni a nyugati közvélemény figyelmét Románia kisebbségpolitikájának a hiányosságaira.

A kezdeti sikereket azonban csakhamar beárnyékolta az úgynevezett Neptun-ügy, amely az amerikai Project on Ethnic Relation (PER) közvetítésével a kormány és az RMDSZ képviselői közötti tárgyalássorozatok megnevezésére utal. A PER képviselői mellett a kormány részéről Viorel Hrebenciuc és Traian Chebeleu, az RMDSZ részéről pedig három politikus, Borbély László, Frunda György és Tokay György vett részt az 1992–1993 között sorra kerülő tanácskozásokon.

51 A budapesti külügyminisztériumi iratok beszámolnak arról, hogy a román diplomácia mekkora sikerként könyvelte el a szerződés aláírását, a valóságos euforikus hangulatot az a kitétel sem árnyékolta be, miszerint, ha Románia nem tudja teljesíteni a feltételeket, az ET egyoldalúan felfüggeszti a szerződést. Románia ET társulása, 1991. február 13. MNL OL, Külügyminisztérium TÜK iratok, XIX-J-1-J, tételszám 128-18, 34 D, 598. 1-4.

52 „Románia alkotmánya nem szentesíti a nemzeti kisebbségi jogokat kielégítően, ezért feltétlenül szükségesnek tartjuk egy kisebbségi törvény kidolgozását, amely biztosítsa az anyanyelv szabad használatát, a nemzeti kisebbségek személyi és kulturális autonómiáját, helyi és regionális öngazgatását” – részlet Frunda György felszólalásából. Udvardy: i. m., keresőszó: Frunda György.

Noha a román fél részéről csak ígérek hangzottak el, a nemzetközi média David Binder (*New York Times*) tudósításának köszönhetően már megegyezésről beszélt a felek között, amit a román külügyminisztérium propagandagépezete is kihasznált, a magyar kisebbség irányában tett kedvező lépésként „tálalva” a tárgyalások eredményeit. Az ügy nyilvánosságra kerülése komoly vitákat eredményezett a Szövetségen belül – felszínre hozta a belső törésvonalakat, lásd Tökés versus Markó-vonal –, amelynek személyi vonatkozását, illetve a Szövetség képviseletével összefüggő kérdéseit érdemes kiemelni. A három politikus saját bevallása szerint magánemberként vett részt a tárgyalássorozaton, azonban az RMDSZ vezetőségének több tagja ismerhette a találkozások hátterét. A tárgyalásokon való részvételükért a tisztségviselők személyes felelősségre vonása elmaradt (az SZKT ülésén nem gyűlt össze a megfelelő szavazat), viszont a szeptember 26-án kiadott SZKT Állásfoglalás megállapította, hogy a tárgyalások következményeivel a képviselők jelentős politikai károkat okoztak a szervezetnek. A Szövetség politikai képviseletével összefüggő problémák arra vonatkoznak, hogy ki és milyen formában tárgyalhat a szövetség nevében?⁵³ A neptuni események után Markó Béla közleményében megerősíti, hogy „a brassói kongresszus határozatai értelmében egész szövetségünket politikailag valamilyen formában elkötelezni, az RMDSZ nevében tárgyalni csak a szövetségi elnök mandátumával lehet.”⁵⁴ A határozat hosszabb távon a szövetségi elnök pozíciójának megerősödését eredményezte, mind a belpolitika, mind pedig a külpolitika szintjén.

Az ügy rávilágított egy valós kényszerhelyzetre: az egyre látványosabb külpolitikai tevékenység nem helyettesítheti a román többséggel való párbeszéd fenntartását, azonban tárgyalásokat nagy körültekintéssel lehet kezdeményezni. Egy külső, nem állami szereplő közvetítésével zajló tárgyalások eredményeit levonva Markó Béla szeptember elején létrehozta a szövetségi elnök mellett működő külpolitikai tanácsadó funkciót és a konzultatív jellegű Külpolitikai Tanácsadó Testületet (KTT), amelynek a feladata a külkapcsolatok hatékonyabb összehangolása, a különböző tisztségviselők és testületek tájékoztatása, tanácsadás, továbbá szakértői anyagok előkészítése.⁵⁵

---

53 Mind a Marosvásárhelyen, mind a Brassóban módosított program tartalmazza azt, hogy az elnök hatáskörébe tartozik a szövetség képviselete bel- és külkapcsolatokban, szükség esetén e feladatot átruházhatja az illetékes személyre.

54 Közlemény az 1993. július 15–17-i neptuni tanácskozással kapcsolatban (az RMDSZ tisztségviselőinek figyelmébe). RMDSZ Újratervezés DVD.

55 A testület tagjai a tiszteletbeli elnök, az ügyvezető elnök, az SZKT elnöke, az ügyvezető politikai alelnök, a frakcióvezetők, a Parlament Külügyi Bizottságának tagja, illetve a

Az 1993-as év a külkapcsolatok bővülését is eredményezte: május 19–22. között az Európai Népcsoportok Föderatív Uniója (FUEV), a szeptember 1–3 között zajló Európai Demokrata Unió döntött az RMDSZ teljes jogú tagságáról, amely újabb lehetőségeket nyitott meg az RMDSZ külpolitikai szerepvállalásában. A Magyarországgal folytatott kapcsolatok is egyre intenzívebbé válnak, egyrészt az általános felsőbb szintű találkozók (Jeszenszky Géza külügyminiszter romániai látogatása) és az alapszerződésről folytatott konzultációk szakpolitikai egyeztetésekkel egészülnek ki (támogatáspolitikai, oktatási kérdések), mi több, megerősödik a parlamenti pártok és a Szövetség viszonya is, ami a kongresszusokon való kölcsönös részvételben és rendszeres találkozóknak nyilvánul meg.

3.3. A külpolitikai érdekérvényesítés időszaka

Az RMDSZ külpolitikai tevékenységében a legaktívabb időszak az 1993 júniusa–1995 decembere közötti periódus, amelyet az érdekérvényesítés időszakának tekinthetünk. Ebben a periódusban a legintenzívebb a Szövetség külpolitikai fellépése, mi több, némi eredményt is sikerült elérni a romániai magyar kisebbség problémáinak külföldi megjelenítésében. A kezdő időpont, 1993 júniusa átmeneti jellegű, ugyanis még zajlott az intézményes kapcsolatok bővülése és erősítése, viszont már ekkor több nyilatkozat és állásfoglalás megfogalmazódik az ET irányában a romániai kisebbség problémáiról.

Az érdekérvényesítés időszakáról elmondhatjuk, hogy kiteljesedett az RMDSZ kapcsolatrendszere; a kapcsolattartásban Tökés László és az állandó képviselők mellett (lásd 47. lábjegyzet) a bel- és külpolitikai tanácsosok is aktívan részt vettek, a külkapcsolatok stratégiai kérdéseiben pedig a szövetségi elnök a KTT-vel konzultált. Noha ennek működése nem tekinthető rendszeresnek, ugyanis a kezdeti elképzelés szerint havonta kellett volna összeülnie, legalább tíz ülésről van tudomásunk, ahol döntés- és dokumentum-előkészítés folyt, nagyrészt az alapszerződésről, de a testület összeült az atlantai találkozót megelőzően, Iliescu elnök megbékélési nyilatkozata és a magyar–magyar csúcs kapcsán is.

A továbbiakban röviden az érdekérvényesítés két epizódjára szeretnék kitérni, az RMDSZ memorandumára Románia ET-csatlakozásáról és a magyar–román alapszerződés tárgyalásaiban az RMDSZ pozíciójára. Azt vizsgálom, hogy a Szövetség külpolitikai tevékenysége mennyiben befolyásolta

---

szövetségi elnök bel- és külpolitikai tanácsosai. A Szövetség első külpolitikai tanácsosi tisztségét Bíró Anna-Mária (1993–1995 között), majd pedig Nemes Árpád töltötte be. Niculescu Antal ebben az időszakban a szövetségi elnök belpolitikai tanácsosa volt.

a végső döntés meghozatalát, és egyáltalán, hogyan értékelhető a Szövetség fellépése.

a) Az RMDSZ memoranduma Románia ET-tagfelvételéről

Az RMDSZ és az Európa Tanács viszonya azt követően válik egyre intenzívebbé, hogy az ET 1992. július 2-án egy háromtagú bizottságot nevezett ki a Romániában tapasztalható kisebbségi problémák feltárására.⁵⁶ Ennek alapján szeptemberben Friedrich König Romániába látogatott, tárgyalt az RMDSZ vezetőségével, Kolozsváron és Csíkszeredában pedig a Szövetség helyi képviselőivel találkozott. Romániai tapasztalatait az ET Parlamenti Közgyűlés Politikai Ügyek Bizottságához címzett memorandumában teszi közzé.⁵⁷ Románia csatlakozási szándéka és a fentebb már említett Frunda György ET-beli fellépése pedig folyamatosan napirenden tartotta a romániai magyarság helyzetének kérdését az európai fórumokon. Magyarország és az RMDSZ fellépése hasonló stratégián alapult, nem azt szerették volna elérni, hogy Románia ne váljon az ET tagjává, hanem azt, hogy teljesítse a tagsággal járó kötelezettségeket, és érdemben rendezze a König-jelentésben is megfogalmazott követeléseket. Ezzel szemben a másik fronton a román diplomácia erőteljesen lépett fel, minél nagyobb koalíciót építve ki a tagság elnyerése érdekében.⁵⁸

A román külügy külföldi tevékenységének ismeretében az RMDSZ vezetése helyesen ismerte fel, hogy ebben a helyzetben folyamatosan tájékoztatni kell a nemzetközi közvéleményt, és az ET figyelmét fel kell hívni a romániai magyar kisebbség problémáira. Erre utalnak az 1993 nyarán elkészült nyilatkozatok és SZKT-állásfoglalások.⁵⁹ Ekkor a Szövetség képviselői még úgy gondolhatták, hogy tiltakozásuk nyomán elhalasztják Románia ET tagfelvételét. Erre azonban nem került sor, és az augusztus 18-án Buka-

---

56 Az ET jelentéstevői: Friedrich König osztrák, Gunnar Jansson finn és Theodoros Pangalos görög képviselők.

57 *Memorandum on the situation of minorities in Romania submitted by Friedrich König*, Strasbourg 5 october 1992. MNL OL, Külügyminisztérium TÜK iratok, XIX-J-1-J, tételszám 128-27, 51 D, 1420/3, 1-11. A jelentésben kitér a Kolozsváron és a magyar többségű megyékben élő kisebbség helyzetére és a magyar kisebbség követeléseire, többek között a kisebbségi törvény, az oktatási törvény elfogadásának fontosságára és az önálló állami egyetem megteremtésére.

58 Ebben az időszakban Ion Iliescu államfő és Teodor Meleşcanu külügyminiszter több nyugati államban tett látogatást.

59 Nyilatkozat Cseresznyés Pál ítéletének megerősítéséről, 1993. június 8. Állásfoglalás az ET Jogi Bizottságának címezve, 1993. június 20, Állásfoglalás Románia teljes jogú tagságának elfogadása előtt, 1993. június 20.

restben tartózkodó Max van der Stoel EBEÉ kisebbségi főbiztos az RMDSZ vezetőit arról tájékoztatta, hogy Románia felvétele már eldöntött dolog.

A következő napokban két dokumentum kerül nyilvánosságra, elsőként Markó Béla levele Gunnar Janssonhoz, az ET jogi és emberjogi bizottságának tagjához, majd rá két napra a memorandum Románia ET tagságáról, melyben a Szövetség megfogalmazta a román kisebbségpolitikával kapcsolatos kifogásait. Az ET-hez eljuttatott, az RMDSZ Memoranduma Románia felvételéről az Európa Tanácsba című dokumentumban a Szövetség kimondja, hogy Románia nem teljesíti a tagság feltételeit és (15 pontban) megfogalmazza az ország jogrendjével kapcsolatos főbb kifogásokat és a szükségeszerű változásokat.⁶⁰ A memorandum több mint 20 oldalas melléklete – empirikus adatokkal kiegészítve – kitér a magyarság helyzetére, a gazdaságpolitikára, az anyanyelvű oktatásra, a kultúra, az egyház helyzetére és a demográfiai folyamatokra, fő funkciója pedig annak a ténynek az alátámasztása, hogy „a nemzeti kérdés Románia demokratikus fejlődésének lényegbevágó problémája”.⁶¹

Noha az RMDSZ fellépésével nem tudta elérni, hogy Románia a taggá válás előtt találjon megoldást a kisebbségi problémákra, az ET Parlamenti Közgyűlése Románia felvételéről történő állásfoglalásában felkéri a román kormányt az egyházi javak visszaszolgáltatására, az 1201-es ajánlással összhangban egy oktatási és kisebbségi törvény elfogadására és az etnikai okok miatt bebörtönzöttek ügyének felülvizsgálatára.⁶² Az ET tehát nagyrészt figyelembe vette a memorandumban foglaltakat – ami a Szövetség sikereként értékelhető –, viszont a román kormány a kötelezettségvállalásait csak selektíven teljesítette. Arra viszont sem az RMDSZ-nek, sem az ET-nek nem voltak meg az eszközei, hogy ez ellen hatékonyan fellépjen. A Szövetség előbb egy emlékeztetőben, majd több állásfoglalásban is felhívta az európai fórumok figyelmét a román kisebbségpolitika visszasságaira, az ET pedig több éven át monitorizálta Romániát.

Összességében elmondható, hogy a Szövetség által képviselt álláspontok Románia ET-csatlakozása kapcsán egy olyan szervezet arculatát jelentették meg, amely képes érzékelni és érteni a külpolitikai érdekérvényesítés

---

60 A *Regio* folyóirat nagyon jó áttekintést ad az RMDSZ Románia ET-felvételével kapcsolatos dokumentumairól. Románia európai integrációs és kisebbségpolitikája (Dokumentumok). *Regio*, 1994. 2. sz.

61 Az RMDSZ Memoranduma Románia felvételéről az Európa Tanácsba. *RMDSZ Közlöny*, 1993. 6. sz.

62 Az Európa Tanács Parlamenti közgyűlésének 1993. évi 176. számú állásfoglalása Románia tagfelvételi kérelméről. *Regio*, 1994. 2. sz.

folyamatát. Minden bizonnyal a memorandum a legmegalapozottabb dokumentum, amelyet a Szövetség eljuttatott a nemzetközi szervezetekhez, ET-beli fellépése pedig mind a mai napig a Szövetség legnagyobb külpolitikai sikerének tekinthető.

b) A magyar-román alapszerződés tárgyalásai

A kisebbségi jogok érvényesítése és az RMDSZ szerepvállalása egy másik „fronton”, államközi szinten is megjelent. A magyar-román alapszerződésről folytatott tárgyalások folyamatának és a felek érvrendszerének bemutatására a budapesti külügyminisztériumi iratok alapján egy korábbi tanulmányban kísérletet tettem.⁶³ Itt röviden arra térnek ki, hogy az RMDSZ külpolitikai tevékenysége szempontjából hogyan értékelhetőek a tárgyalások eredményei, és a Szövetségnek miért nem sikerült olyan mértékben érvényesítenie elképzeléseit, ahogyan azt Románia ET-tagságának felvételekor megtette.

Az alapszerződésről folytatott tárgyalások a magyar és a román kormány részvételével 1992. január–1996. szeptember közötti időszakban változó dinamikával – a belpolitikai események és a nemzetközi szervezetek részéről érkező nyomásgyakorlás függvényében – zajlottak. Noha az RMDSZ már a tárgyalások megkezdésekor folyamatosan konzultált a magyar delegációval, és élvezte is támogatását, a román részről történő elutasítás miatt sosem válhatott tényleges tárgyaló félle;⁶⁴ ennek eredményeképpen érdemben nem tudta befolyásolni a dokumentum tartalmát. Ilyen keretek között az RMDSZ folyamatosan fenntartotta a párbeszédet a román kormánnyal, rendszeresen egyeztetett a budapesti kormánnyal és a Határon Túli Magyarok Hivatalával, továbbá lehetőségeihez mérten a kérdést nemzetközi szinten is megjelenítette. A magyar féllel folytatott konzultációknak volt egy kevésbé mérhető eredménye: a kisebbségi problémákat a magyar fél folyamatosan a kétoldalú kapcsolatok napirendjén tartotta, a szövegjavaslatokról pedig a Szövetség kifejtette véleményét, a magyar fél pedig ennek figyelembevételével alakíthatta ki tárgyalási mandátumát.

Azonban az alapszerződésről folyó államközi tárgyalások más dimenzióban zajlottak, mint a Strasbourgban az ET-tagfelvételéről folyó viták. Véltetően ezt az RMDSZ vezetői, akik abban reménykedtek, hogy a memorandum benyújtása után nőtt a szövetség külpolitikai mozgásteret, nem ismerték fel, ennek következtében pedig az alapszerződésről folyó tárgyalásokat is nagyobb elvárások előzték meg.⁶⁵ A második tényezővel szintén nem

63 Szabó: i. m.

64 Az RMDSZ tárgyaló félként való megjelenése ellen lásd Adrian Năstase érvrendszerét, i. m. 88.

65 Bakk: i. m. 87–88.

számolt a Szövetség vezetősége: az alapszerződésről folytatott tárgyalásokban – az ET tagfelvételt követően – jelentősen javult Románia külföldi megítélése, amit a román kormány ki is használt: ettől kezdődően egyre nehezebb volt az RMDSZ-nek és a magyar kormánynak ellensúlyozni Bukarest propagandatevékenységét.⁶⁶

Harmadik körülményként az európai fórumok viszonyulásában beállt változás emelhető ki. Míg a Románia ET-tagságáról szóló vitákban a jogállamiságnak és a kisebbségi jogoknak kitüntetett szerepe volt, addig az alapszerződések tárgyalásai során – a balkáni eseményeknek betudhatóan – a nyugat főként biztonságpolitikai kérdésként tekintett az államközi viszonyokra. A tárgyalásokban megjelenő kisebbségi kérdés már másodlagos jelleggel bírt, lévén, hogy mindkét tárgyaló fél tagja az ET-nek. Az alapszerződések pedig olyan eszköznek bizonyultak, amelyben a felek rendezik a vitás, beleértve a kisebbségi kérdéseket is, amely a NATO felvételi kritériumokban is megjelent. Ennek következtében 1995 szeptemberétől előtérbe került az integráció, a Horn Gyula vezette kormány pedig 1996 augusztusában az RMDSZ ellenkezését figyelmen kívül hagyva döntött a szerződés aláírása mellett.⁶⁷

Az RMDSZ külpolitikája szempontjából Románia ET taggá válása és az alapszerződés aláírása több okból is az euroszanálás – nyugati nyomásgyakorlás a román félre – és a sérelmi politizálás (panaszkodás) kudarcát vetítette előre. Nyilvánvaló vált, hogy hiába az RMDSZ látványos külpolitikai aktivitása, az anyaország támogatása, ha a nyugat nem gyakorol kellő nyomást a román félre, nem akadályozható, de még feltételekhez sem köthető Románia integrációja.

4. Az RMDSZ külkapcsolatainak intenzitása

Az RMDSZ külügyi tevékenysége során több szervezettel került intézményes kapcsolatba (lásd az első ábrát), melyekkel a Szövetség eltérő intenzitású kapcsolatokat tartott fenn. Ebből kiemelkednek a magyar kormány-

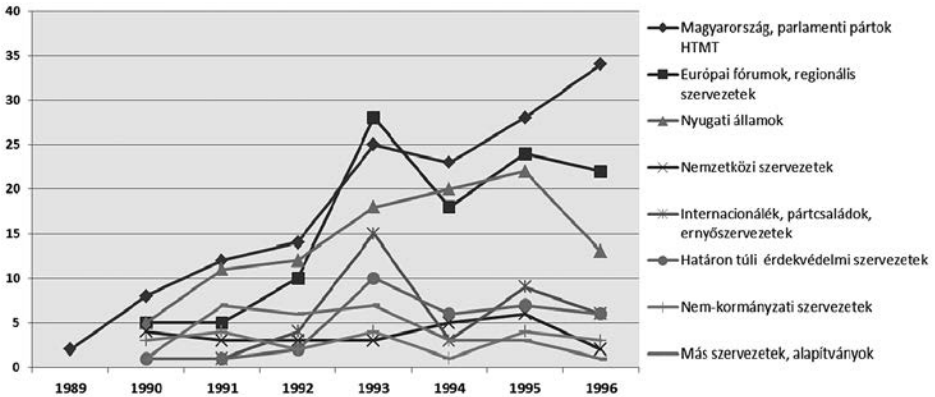
---

66 Lásd erről a kormány külügyi tevékenységét. *Meleşcanu előadása a londoni Királyi Külügyi Intézetben*, 1994. június 28. MNL OL, Külügyminisztérium TÜK iratok, XIX-J-1-J, tételszám 128-1, 45 D, 2217/1, 1-4.

67 A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Operatív Tanácsának Álláspontja a véglegesítés előtt álló román–magyar alapszerződés tárgyában, Marosvásárhely, 1996. augusztus 16, és a Szövetségi Képviselők Tanácsa és a Szövetségi Egyeztető Tanács Nyilatkozata, Marosvásárhely 1996. szeptember 6. In *Húszéves az RMDSZ...* Id. kiad. 511–513.

nyal, illetve ennek intézményeivel, továbbá az európai fórumokkal, főként az ET-vel fenntartott kapcsolatok. A külkapcsolatok intenzitását úgy operacionalizáltam, hogy összegyűjtöttem és rendszereztem a Szövetség és az illető állami, nem állami szereplők és szervezetek között létrejött találkozók, tárgyalások, közös rendezvényeket, nyilatkozatokat, leveleket és levélváltásokat, közzétett dokumentumokat, majd ezeket számszerűsítettem, és éves bontásban ábrázoltam.

3. ábra. Az RMDSZ külkapcsolatainak intenzitása (1989–1996)

Forrás: az RMDSZ 1989 és 1996 közötti külpolitikájának általam összeállított, ebben a lapszámban olvasható kronológiája

Az ábra alapján az RMDSZ külkapcsolatairól megállapítható, hogy kisebb kivételekkel a Szövetség megalakulása után növekszik az intenzitása, majd 1996-tól – kivéve a Magyarországhoz való viszonyban – látványos csökkenés tapasztalható. A külpolitikai intenzitás növekedése részben az intézményesített kapcsolatok létrejöttével (kapcsolatépítés, taggá válás), a kisebbségi problémák folyamatos napirenden tartásával és az élénk nyugati érdeklődéssel magyarázható. A csökkenés mögött több tényező állhat. Mivel ebben az időszakban az alapszerződés tárgyalásai alapvető fontosságúak voltak, a Szövetség külpolitikája inkább erre irányul, más „frontokon” korlátozódik. Egy másik magyarázat az lehet, hogy a kapcsolatépítés sokkal aktívabb külpolitikai tevékenységet feltételez, mint a taggá válás utáni időszak, amely a kapcsolatok fenntartására, vagy akár egy passzív viszonyra korlátozódhat.

A felvázolt trendben két kiugrás érzékelhető, elsőként Románia ET csatlakozása kapcsán 1993-ban, majd egy némileg kisebb kiugrás 1995-ben,

amikor az alapszerződés tárgyalásait, illetve az oktatási törvény körül kialakult problémákat követte élénkebb nyugati érdeklődés. A Szövetség intenzív kapcsolatokat leginkább azon szereplőkkel tartott fenn, akikről úgy gondolta, hogy a kisebbségi problémák megoldása terén nagyobb érdekérvényesítő képességük van, ezen belül is kiemelkedik az ET-taggá válást és az alapszerződés tárgyalásait befolyásoló szereplők köre.

Az anyaország és az RMDSZ közötti kapcsolatok kiemelt jelentőségét már fentebb érintettem. A 3. ábrán jól látható, hogy a külpolitikai kapcsolatok intenzitása folyamatosan növekszik, 1992–1993 között intézményesülnek a parlamenti pártokkal való kapcsolatok, majd az alapszerződésről szóló konzultációk dominálják a kapcsolatok jellegét. Ebben az időszakban a magyar fél folyamatosan támogatta a Szövetséget külkapcsolatainak építésében és a kisebbségi problémák megjelenítésében, az alapszerződésről folytatott konzultációk mellett pedig szakpolitikai kérdésekben is egyeztettek, főként a támogatáspolitikáról és az anyanyelvű oktatásról.

Az európai fórumokkal való kapcsolatokban az ET-vel való viszony kiemelkedő, amely 1993-ban, Románia ET taggá válásakor nagyon intenzív volt: ebben az időszakban az ET különböző képviselői és jelentéstevői is ellátogattak Romániába, a Parlamenti Közgyűlésen pedig Frunda György szenátor tartotta napirenden a kisebbségi problémákat. Az RMDSZ–ET viszonyának az intenzitása csökkent Románia taggá válása után, azonban az ET monitoring tevékenysége által az nem szűnt meg: az ET képviselői több alkalommal látogattak Romániába, hogy ellenőrizzék a csatlakozáskor vállalt kötelezettségek betartását. A Szövetség számára a látogatás kiváló alkalmat jelentett a romániai magyarság aktuális helyzetének ismertetésére, valamint a vállalt kötelezettségekkel kapcsolatos hiányosságok ismertetésére.

1993-tól, a kisebbségi főbiztosi tisztség létrehozásával egy másik szervezet, az EBEÉ (Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet) romániai tevékenysége fokozatosan aktivizálódott.⁶⁸ A főbiztos romániai látogatása és az RMDSZ képviselőivel folytatott megbeszélései kezdetben tájékoztató jellegűek voltak, majd 1994-től a találkozóknak napirendjén szakpolitikai kérdések – főként az oktatási törvény – szerepeltek. A főbiztos és tanácsosai figyelemmel kísérték a tanügyi törvény vitáját, elfogadását, majd alkalmazását, ezzel kapcsolatosan pedig számos szakpolitikai ajánlást tettek a kormány képviselőinek.

Más európai fórumokkal az RMDSZ a román delegáció tagjaként került kapcsolatba: a Szövetség képviselői megfigyelőként részt vettek az EP és a

68 Az EBESZ kisebbségi főbiztosának tevékenységéről, a román kormány és az RMDSZ közötti tárgyalások eredményeiről Horváth István írt átfogó jelentést: Horváth: i.m.

NATO közgyűlésének munkálataiban, ez főként 1995/96-tól válik rendszeressé.

A vizsgált időszakban a Szövetség több nyugati állammal is kapcsolatokat tartott fenn. A kapcsolattartásnak két gyakori formája volt: egyrészt a külföldi utazások, tárgyalások, illetve külföldi politikusok látogatása, másrészt a Szövetség bel- és külpolitikai tanácsadóinak vezetésével a nagykövetségek képviselőivel lezajlott találkozók. A nyugat-európai államokkal folytatott kapcsolatok jó részét az Egyesült Államokkal való kapcsolatok teszik ki: a Szövetség több képviselője – főként Tökés László – legalább húsz alkalommal látogattak az Államokba. A térség és az erdélyi magyarság iránti érdeklődés az alapszerződés tárgyalásainak időszakában, 1995-ig folyamatosan növekszik. Amikor már nyilvánvalóvá vált, hogy az alapszerződés aláírása már csak idő kérdése – lásd a NATO bővítéséről szóló tanulmányt –, a nyugati államok érdeklődése csökkenő tendenciát mutat.

A Szövetség kapcsolatai a többi szinten beazonosított szereplőkkel – kivételt képez a FUEV – már marginálisabbnak mondhatók a fentebb bemutatott szereplőkhöz képest. Nemzetközi szervezetekkel a Szövetség 1994-ben került kapcsolatba, amikor tagja lett a hágai székhelyű, az ENSZ-ben Nem Képviselet Nemzetek és Népek Szervezetének (UNPO), aminek eredményeként a Szövetség képviselője, rendszerint Bíró Anna-Mária külpolitikai tanácsos felszólalhatott az ENSZ Kisebbségi Albizottságának ülésein.

Az ernyőszervezetek, pártcsaládok és internacionálék szintjén az RMDSZ főként a FUEV-vel tartott fenn intenzívebb kapcsolatot. Ennek látványos eredménye, hogy a Szövetség a Német Demokrata Fórummal közösen házigazdája és szervezője lehetett a FUEV temesvári kongresszusának (1996. május 16–18.). A Szövetségnek az EDU-val is voltak rendszeres kapcsolatai, azonban az itt lezajlott találkozók napirendjén a kisebbségi kérdések másodlagos jelleggel bírtak.

A határon túli érdekvédelmi szervezetekkel a Szövetségnek már a kilencvenes évek első felében voltak kapcsolatai, ezek azonban csak a magyar kormánynak köszönhetően, az általa szervezett konzultációk következtében állandósultak. Stratégiai mulasztásnak vélem, hogy az RMDSZ nem alakított ki intenzív kapcsolatot e szervezetekkel, a pártok tapasztalatai, a jó példák (*best practices*) nagyban segíthették volna a nemzetiesítő állam és a többség irányában megfogalmazott követeléseket. Ennek kontextusában a Magyarországi Románok Szervezetével (MRSZ) való kapcsolatok is fontosnak bizonyultak volna, mivel azonban a román fél elzárkózott attól, hogy a kisebbségek képviselői is tárgyaló felekké váljanak, meghíúsultak az állandósult kapcsolatok.

Ami a nem-kormányzati szervezetekkel való kapcsolatokat illeti, nem beszélhetünk rendszeres egyeztetésekről, a kapcsolatok nagyrészt a közös rendezvényeken való részvételben merültek ki. Kiemelendők azonban a szervezetek által elkészített jelentések, amelyek évről évre megjelenítették a nemzetközi közvélemény irányában a romániai belpolitikai viszonyokat, a kisebbségi és emberi jogok helyzetét.

Az ábrán szereplő utolsó kapcsolati szintet főként az Egyesült Államokban élő magyar diaszpóra közösségek által megalapított és fenntartott szervezetek, alapítványok alkotják, amelyeknek a fő funkciója abban állt, hogy tartották a kapcsolatokat a különböző kormányzati tisztviselőkkel, közvetítették és találkozókat szerveztek a Szövetség képviselőinek a részvételével. Ezek közül kiemelhető a Kulturális Alapítvány Erdélyért, amely több alkalommal amerikai látogatásra hívta az RMDSZ tisztségviselőit, akik ennek eredményeként tájékoztatták a döntéshozókat a romániai kisebbség helyzetéről. Közvetítő szerepével az amerikai kezdeményezésű, Project on Ethnic Relations (PER) emelkedik ki, amely két periódusban, először 1992–1993-ban, majd 1995 februárjában szervezett találkozókat a kormány és a Szövetség képviselőinek részvételével.

5. Következtetések

A dolgozatban az RMDSZ külpolitikájának, külkapcsolati rendszerének intézményesülését mutattam be. Azt vizsgáltam, hogy az 1989–1996 közötti időszakban a Szövetség milyen szervezetekkel alakított ki kapcsolatokat, és az európai fórumokon való fellépésnek, a külpolitikai érdekérvényesítésnek milyen eredményei voltak. Elméleti kiindulópontként a transznacionális politika szakirodalmát tekintetem át, amely a nemzetállamok és az új szereplők növekvő kapcsolatrendszerét és az államok bel- és külpolitikára gyakorolt hatásait írja le. Ebből a keretrendszerből kiindulva nem példanélküli az, hogy az 1989 decemberében alakuló RMDSZ a márciusi események után aktivizálta külföldi kapcsolatait, a nemzetállami határokat átlépve, a külpolitika szintjén kapcsolatokat épített ki, és az európai fórumok előtt megjelenítette a romániai belpolitikai viszonyokat és a kisebbségi problémákat.

A vizsgált időszakban az RMDSZ folyamatosan építette külkapcsolatait, és eltérő intenzitással igyekezett proaktív módon fenntartani kapcsolatait. A külkapcsolatok építése magával hozta az intézményesülés időszakát is: (1) előbb elvi szinten, majd később az RMDSZ programjaiban megjelennek a legfőbb külpolitikai célkitűzések; (2) az esetleges külföldi utakat és

találkozókat lassan felváltották az időszakos találkozók, tájékoztatók, konzultációk és információcserék; (3) a különböző szervezetekkel, európai fórumokkal való kapcsolattartás céljából a Szövetség kijelöli a képviselőket; (4) a szervezeti struktúrában létrehozták a szövetségi elnök mellé rendelt külpolitikai tanácsadó pozíciót, és megalakult a Külpolitikai Tanácsadó Testületet, amely több külpolitikai döntés előkészítésében szerepet játszott.

A kapcsolatok intenzívebbé válásában és az eszközrendszerek bővülésében rejlő lehetőségeket, a kiszélesedő mozgásteret hamar felismeri az RMDSZ vezetősége, amit Románia ET-tagfelvételekor maximálisan ki is használt. Az ebből eredő várakozások azonban nem számoltak azokkal a korlátokkal, amellyel az RMDSZ az államközi kapcsolatokban, a magyar-román alapszerződés tárgyalása során szembesült. Ebben az időszakban az RMDSZ nem mérte fel helyesen, hogy Románia országimázsa jelentősen javult az ET-tagfelvétel után, továbbá a nyugat az alapszerződések instrumentumát biztonságpolitikai, integrációs és a *status quo* szempontból tartotta fontosnak, a kisebbségi problémák szerepeltetése csak másodlagos kérdésként jelent meg.

Az RMDSZ külpolitikájában az euroszanálás kudarcát jelentő két esemény – Románia ET tagsága és az alapszerződés tapasztalatai –, valamint a kormányzati részvétel nyújtotta lehetőségek, amelyben a külpolitikai tevékenység korlátozása feltételként jelent meg, egy alapvető stratégiaváltást eredményezett a Szövetség külkapcsolataiban, amit a „puha” külpolitikai képviselő fogalmával írhatunk körül. A puha külpolitikai képviselő arra vonatkozik, hogy a Szövetség fenntartja a kialakított kapcsolatrendszerét, de már nem folytat aktív külügyi érdekérvényesítő munkát, azonban folyamatosan tájékoztatja a nyugati közvéleményt. Ehhez a folyamathoz hozzájárul annak a közegnek – például az Európai Unió – az átalakulása is, amelyben az RMDSZ érdekeit érvényesíthetné.